

ЖЕНИТЕ В НЕФОРМАЛНАТА ИКОНОМИКА НА БЪЛГАРИЯ

Доц., д-р **Лилия ДИМОВА**
Агенция за социални анализи (АСА)
2006

www.asa-bg.org

За правото на труд у нас

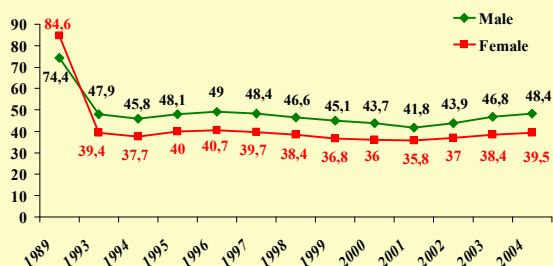
*“Гражданите имат право на труд.
Държавата се грижи за създаване
на условия за осъществяване на
това право...”*

Конституция на Република България (Чл. 48)

www.asa-bg.org

Динамика на заетостта по пол (%)

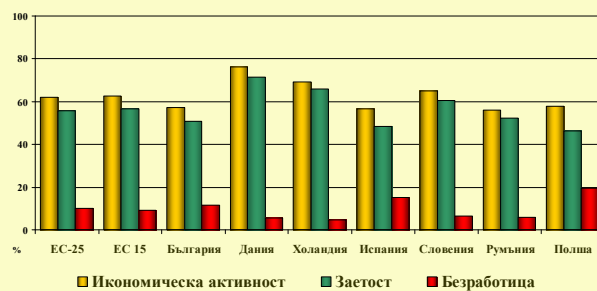

www.asa-bg.org

НСИ

Женската заетост в европейски план (% 2004)

www.asa-bg.org

Employment in Europe 2005

Паспорт на изследването

- Теоретичен и правен обзор
- Вторичен анализ на наличната теоретична и емпирична информация
- Интернет дискусия с представители на женски организации
- Качествено изследване - 100 жени с различен социо-демографски профил
  - ✓ Квотна извадка по възраст, образование, заетост, семеен статус, местоживееене
  - ✓ Метод на "снежната топка"
  - ✓ Дълбочинни интервюта
  - ✓ Дискусии във фокус групи
  - ✓ Експертни оценки

www.asa-bg.org

Изследователският фокус

- Какво реално работят жените в България днес?
  - Доколко, под какви форми и защо работят неформално?
- Какво им дава и какво им отнема неформалната заетост?
  - Личното/домашното стопанство – бизнес, традиция, принуда, механизъм за оцеляване или ...?
- Доколко жените познават трудовите си права?

www.asa-bg.org

Обобщеният извод

Неформалната икономика и недеklarираните доходи дават на жените реални или илюзорни възможности за оцеляване и поддържане на приличен жизнен стандарт днес, но ги лишават от перспективи и социална сигурност в бъдеще.

www.asa-bg.org

Законодателството ...

- > 1991 – 2005 – правната уредба за осъществяване на стопанска дейност в страната е променяна над 200 пъти
- > 1990 – съществуват 39 разрешителни режима за бизнеса
- > 2002 – съществуват 360
- > 2/3 от тях не са въведени по законодателен път, а чрез подзаконовни нормативни актове – министерски постановления

www.asa-bg.org

Източник: Renoу 2004

Теоретико-концептуалната рамка

Неформален труд...

- ✓ Дейности, които не са формално наблюдавани, регистрирани, декларирани и/или подлежащи на отчетност пред националната отчетна система.
- ✓ Дейности, които въпреки че не са забранени от закона и не се разглеждат като криминални престъпления по силата на закона се отклоняват от него или просто не попадат под разпоредбите на даден закон, както и действията за прикриване на такива дейности.
- ✓ Дейности за получаване на доход, но и такива, които не генерират доходи, но имат значение за жизнения стандарт на домакинствата (напр. производство на продукти за собствена консумация).

www.asa-bg.org

MOT, EK

Неформалният труд в България

Заетост в неформалната икономика в световен мащаб
(Международна конфедерация на свободните професии)

25 %

Размер на недеklarирания труд в България
(Европейската комисия 2004)

22 – 30 %

Заетост на жените и мъжете в неформалната икономика в България
(Европейската комисия 2004)

М 44.5 %

Ж 37 %

Относителен дял на женското участие в неформалната икономика в България (ЦИД)

30 – 40 %

www.asa-bg.org

Защо неформално...

>Икономическа принуда

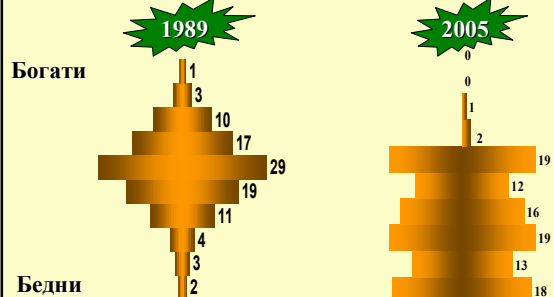
“Това е само въпрос на принуда – жените нямат никакъв избор. Не знам дали днес има някой, който да може да избира къде иска да работи и дори в каква област. В повечето случаи приемаш каквато и да е работа, която можеш да вършиш и от която можеш нещо да получаваш, на толкова места, на колкото е възможно. Дори да си с висше образование е много трудно да си намериш работа и затова си готова да вършиш всякаква .”

Медицинска сестра, 51 години, малък град, вдовица

www.asa-bg.org

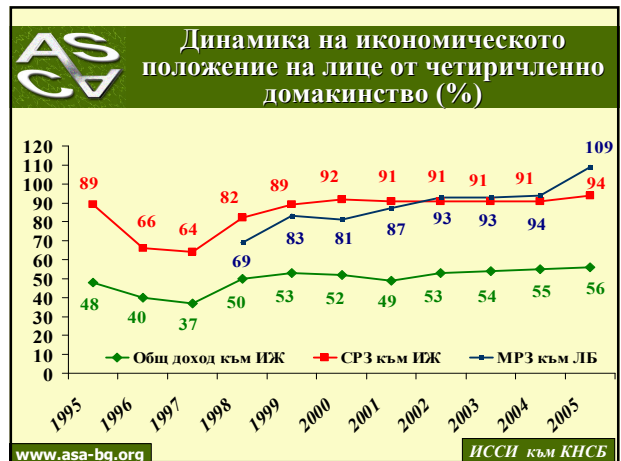

Пирамиди на материалното положение (°)

www.asa-bg.org

ACA - ISSP 2005

Още защо неформално...

➤ **Недоверие в институциите**

“Не желая да плащам нищо на държавата, защото тя ме ограбва – чрез данъци, чрез задължителни здравни и пенсионни осигуровки, а накрая пак трябва да плащаш както за медицински услуги, така и за приличен живот след като се пенсионираш. Нямам никаква вяра на социално-осигурителната система в България – тя е като бездънна яма, която облагодетелства други, а не тези, които редовно си плащат социално-осигурителните вноски.”

Психоложка, 38 години, несемейна, голям град

www.asa-bg.org

Защо неформалното да е нередно, като е нормално?

“В края на краищата, аз изкарвам тези пари със собствените си две ръце – не ги крада. Използвам свободното си време, за да спечеля нещо допълнително, защото редовната ми заплата е недостатъчна. Ако държавата ми предложи добра работа и заплата, няма да се трепя по този начин. Съгласна съм, че е на ръба на закона, но ако това е условието да вода нормален живот, ще продължа да го правя.”

Работничка във фабрика, 36г., малък град, майка на 2 деца

www.asa-bg.org

Къде и как неформално...

➤ **Производство** – т.е. за декларирана или частично декларирана заетост (като наемни работници или самонаети), преимуществено в шивашката, текстилната, хранително-вкусовата промишленост, строителството, транспорта, приложните занаяти;

➤ **Услуги** – т.е. за преподавателски и лингвистични услуги, услуги в туризма, хотелиерството и ресторантьорството, фризьорски и козметични услуги, услуги по почистване на домове и офиси, гледане и възпитание на деца, грижи за възрастни, болни, инвалиди;

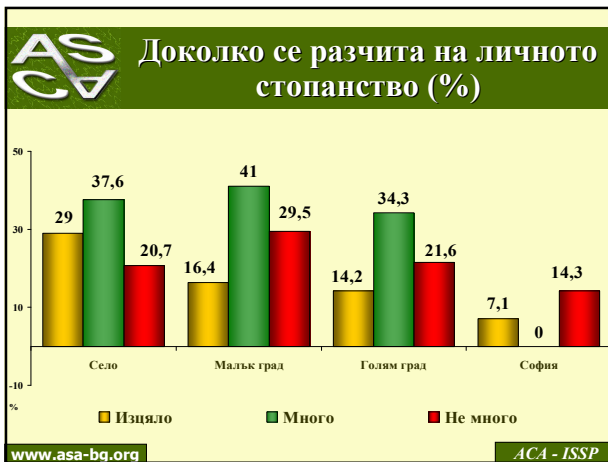
➤ **Домашно стопанство** – т.е. за отглеждане на хранителни продукти за задоволяване собствените нужди на домакинството (в редки случаи продуктите се продават и на пазара);

www.asa-bg.org

Домашното стопанство

И от цветята пред къщи може да се изкара нещо...

www.asa-bg.org

Икономика на бурканите

“Ние тук на село сме „ятаците” на децата в града. Ако не произвеждаме и не ги снабдяваме с храна, едва ли ще се оправят... За нас самите да не говорим...”

Пенсионерка, вдовица, 75, село

www.asa-bg.org

- ### “Цената” на недекларираните доходи
- Време
  - Социална и правна несигурност
  - Актуална квалификация
  - Условия и организация на труда
  - Нестабилен трудов статут
  - Бъдещ жизнен стандарт
  - Риск от социално изключване
- www.asa-bg.org

Негативните ефекти

“Какво ми взема и какво ми дава работата на частно...ами основно време ми отнема. Свободното време. Понякога работя за завършване на поръчка, ако има спешна, дори през нощта. Тогава мъжът ми става и майка и баща – готви, слага масата, ядем заедно – аз отивам в ателието, той вдига масата, мие съдовете, слага децата да спят. Няма как...”

Учителка по рисуване с частно керамично ателие, 36 год., малък град, омъжена, с две деца

www.asa-bg.org

Негативните ефекти

„Пробойни” в социалната защита и рискове от възпроизводство на културния модел на бедността

“Не съм съгласна да декларирам допълнителния доход, който припечелвам и да плащам социални осигуровки върху него. Моят работодател плаща социално-осигурителни вноски върху реалната ми заплата – на практика половината ми заплата отива за данъци и социални осигуровки. Не мисля, че още трябва да давам на държавата.”

Шивачка, 36 години, малък град, омъжена, без деца

www.asa-bg.org

ACA 2005

Негативните ефекти

Лоши условия и организация на труд

“В момента, понеже вали дъжд и е мокро, покривът тече. Слагат кофи да събират водата. Може да се каже, че условията на труд не струват. Всичко е много старо и мирише – заради лепилото...Вечер не си чувствам пръстите. От лепилото имам страшно главоболие, а наред с това и психическото напрежение по време на работния ден е много голямо – особено когато шефът започне да крещи на някой колега. Самият този факт, а и крясъците те стресират, защото чакаш и на теб да ти се развикат ...”

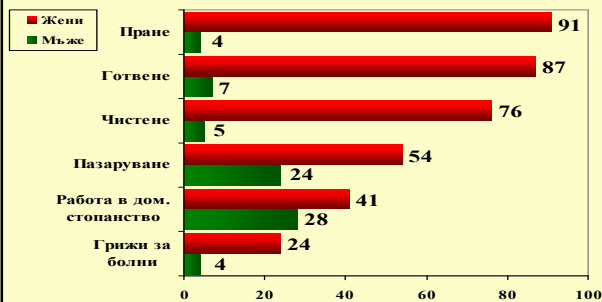
Шивачка, 31 години, малък град, втори брак, две деца

www.asa-bg.org

ACA 2005

Джендър разпределение на домакинския труд (%)

www.asa-bg.org

ACA - ISSP

Основните констатации...

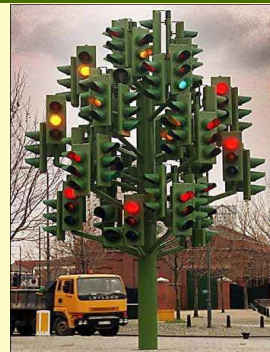
- Драматичният процес на обедняване, на загуба на социални статуси, на свличане към социалното дъно, на социална декласация, превръща неформалния труд в “необходимо зло”
- Жените убедено участват в неформалната икономика най-вече от икономическа принуда, но и като форма на протест
- Жените са по-силно засегнати от негативите на неформалната икономика – “синдром на изтощената домакиня”
- Домашното стопанство играе ключова роля за намаляване рисковете от бедност
- Жените в неформалната икономика слабо се интересуват, недостатъчно познават и още по-малко се борят за отстояване на икономическите и трудовите си права – страх от загуба на работното място

www.asa-bg.org

А сега накъде?

- Нужна е политическа воля и обоснована стратегия за преодоляване на неформалния труд.
- Нужна е информираност за плюсовете и негативите.
- Не е нужно “формализиране на неформалността”

www.asa-bg.org

Някои препоръки към ...

- **Държавните институции** – при разработване на стратегиите, политиките и конкретните механизми за преодоляване на неформалната икономика, да правят разграничение между неформалните дейности, които помагат на хората да се справят с лишенията и да поддържат по-добър стандарт на живот, от тези, които имат негативен ефект върху икономиката като цяло и подкопават благополучието и правата както на жените, така и на мъжете
- **Законодателите** – да опростят правните и данъчни процедури за развитие на малкия бизнес, самонаетите и работещите в домашното стопанство
- **Синдикатите** – да включват неформалната заетост и нейните джандър характеристики в дневния си ред; да разработят подходящи схеми за труд на жените в неформалния сектор в защита на техните права
- **Бизнеса** – да въведе практики на корпоративна социална отговорност
- **Гражданското общество** – да работи за повишаване информираността на жените относно техните икономически и трудови права, както и относно целия спектър от негативни ефекти на неформалния труд върху днешната и особено върху утрешната им социална сигурност
- **Националната статистика** – да набира диференцирани данни за неформалната заетост

www.asa-bg.org

АГЕНЦИЯ ЗА СОЦИАЛНИ АНАЛИЗИ (АСА)

АСА е организация от типа Think Tank, специализирана в осъществяването на социални и икономически изследвания, анализи и консултации, както и в разработването на програми за социален маркетинг.

АСА е националният представител за България в **International Social Survey Programme (ISSP)**, по която работят 43 страни от целия свят и в **European Social Survey (ESS)**, включващо 23 европейски страни.

пл. Македония №1
София - 1000,
Тел/Факс: 986 10 72
e-mail: asa@mail.orbitel.bg
<http://asa-bg.org>